

9(47.925)

Q-27

9(47.925)

05 OCT 2011

ՄԻՀՐ. Ս. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ԷԶ ՄԸ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ
ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԵՆԷՆ

1919

Նպարուկի Սկզբը ձ. Աճիճեան
ՀԱՆԷՊ

9(47.925)
G-27

ԷՋ ՄՐ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ
ՏԱՐԱԳՐՈՒՅԵՆԷՆ

Ա.

1914 Օգոստ. 5 ին գիշերն էր, հազիւ քէ ժամը (ը. Ե) 8 եղած, քաղաքին կեդրոնը ծուխ մը երջեց. հայ ժողովուրդը անգիտակից եղելութեան, յիշեալ վայրը վտարալու ստիպուեցաւ. ամբողջ շուկան կաշրէր . . . խանութները հայոց ըլլալուն մասնաւորակի դաւ մը ըլլալը հասկցուեցաւ : Հրդեհը նիւթ ուրը ժամ շարունակ տեսելով որոշեց հայ ժողովուրդի մը բազըր, զրկելով իր ամբողջ նիւթականէն. - այսինքն աւերում մը Տիգրանակէրսի հայ վանատականութեան, դաւանանուրիւն մը : Քօմիսէր Մեմսրէն պէյ ըստուած անգուրը հասաւ իւր նպաս-

Տակին նոյնիսկ ինքը անձամբ օգնելով :
(1200 խամուր պարծ էր :)

Օգոս. 21 ին պատերազմը հռոջակ-
ուած էր. հայերը կրկին անգամ քրհաց
կողմէ գաւառանուրթեան մը զոհուիլին
կրգգային : 1915 Սարիլ հինգին ամբողջ
հայ փողոցները պաշարուեցան քրհական
մեղիս ըսուած զինուորականութենէ,
հրամանը խփս էր. իբր թէ զինուորական
փախսականները հաւաքելու պարտք մը
պիտի կատարէին. խուզարկութիւնը սկսաւ
հայ տաներուն. հազիւ շորս ժամ տեսող
այս խաղին՝ երկու հազարի մօտ հայ ե-
րիտասարդներ բռնուած եւ դէպի տեմիր
էօլին ղրկուած էր - իբր թէ տեմիր էօլին
պիտի աշխատէին - քան որ վերջ ղրկուած
այս անմեղ կտրիներու մահը իրականա-
ցաւ :

9 65580-67

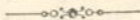
Մայիս 15 ի ասեներն էր . երկրորդ պաշարում մը հայ փողոցներուն, նոյնպէս հաւաքում տեղւոյն ամբողջ հայ երեւելիներուն, ու զուննի լեցուցին տեղ մը որով հոգիի մը ազատումը անկարելի եղած է միշտ հոն, առանց ասոնց համար պատճառ մը բռնելու եւ կամ յանձանք մը գիտցնելու, նաեւ կը ձերբակալեն հայոց առաջնորդ Մկրտիչ վարդապետ Չղատեան, պատրուակելով թէ համաձայնական տրուածեանց հետ կը յարաբերի եղեր: Վերոյիշեալ բուականէն օր մը առաջ ոչ զինուորական իրօքիմասի Միլիս բապուրիի կողմէ սուտ նամակ մը պատրուակելով նոյնպէս նամակին վրան սուտ կն «Ներ . . . առաջնորդինկը բերեն ըստ ինչի պէ, «համաձայնական տրուածեանց կողմէ քեզի եկած է » :

Այս ձեռքակալուողներուն մեջ էին հայ երեւելի իներէն տեղուոյն օտմանեան երեւ-
 փոխանական ժողովի անդամ Ա. Քար-
 սուղար Սեփան էֆ. Զրանեան եւ սղաք,
 Երկրագործական Պաւսայի սփօրէն Փի-
 յիպոս էֆ. Արժիւարեան, Փօսայի սփօ-
 րէն Յարութիւն էֆ. Մինասեան եւ սղան,
 Կուսակալութեան քարգման Տիգրան էֆ.
 Ելվանեան, Մենլիս Իսարէի անդամ
 Խաչատուր էֆ. Տիգրանեան, փաստա-
 բան՝ Կիրակոս էֆ. Ենովեան, եւ ուրիշ
 վաճառականներ ընդ ամենը 635 հոգի
 էին, ասոնց 10 - 15 օր նեղութիւններ
 տալէ վերջ ցաւալի նամբորդութեան լու-
 րը տուին իրենց եւ Տիգրանակերտի հին
 քեօփրին տանելով ամբողջն ալ առաջուր-
 նէ պատրաստուած քելիքներուն վրայ կը

սեղաւորէն, շրջապատուած ամբողջով ին
 քուրք իրօքիմասական նոր Միլիթա քա-
 պուրիի կողմէ, գիւն ուրական սարազով
 եւ լաւ գիւնած, այս ցաւալի նամբան
 կ'սկսի մինչեւ Չեքեթքան բսուած վայրը,
 դեռ նոյն սեղը չհասած Միլիթի կողմէ
 պատասխանուած քուրք շէքեներէն հարցա-
 կում մը կը կրեն, բայց քանի որ եղածը
 ծանօթ էր միշտ այս հայերու նրկերացող
 վայրենի իրօքիմասականներուն, առանց
 շատ ժամանակ տեւելու վերջ գրտաւ եր-
 կու հայերու զոհուելովը: Եւ երբ կը
 հասնին Տիգրիսի մօտ, դուրս հանելով
 վեցական կը բաժնեն, առարկելով թե՛
 իւրաքանչիւր խումբը զստ զստ տունե-
 րու մէջ պիտի բաժնեն հանգիստի համար
 բայց աշխարհիս ծանօթ այս քուրք ցե-
 դին վայրագութիւնները միշտ հաստա-
 տապէս իրագործելու համար, այս խմ-

բակները չուաններով լաւ մը կը կապեն, նոյն պէս նախ կը մերկացնեն, եւ գիրենի Չեֆեօբան ըսուած փոսին մէջ կը լեցնեն, Իքրիհասականներու հրամանաւ Էօմեր ըսուած վայրենիի մը ձեռամբ եւ իր բաժնեկիցներով իւրաքանչիւրը հարիւրաւոր գնդակներու կեր կրնեն. . . աւանկով վերջ կը գտնէ Մուսուլի համբով զրկուած հայերու բաղդը [որովհետեւ կառավարութիւնը Մուսուլ զրկելու մտադրութեամբ այս խաղը գործադրեց] :

Գ

1916 Յունիս 6 ին ֆաղափը կասարեայ խառնաշփոթութիւն մը կը տիրէր, եւ դեռ շունչ չ'առած հայերը երրորդ անգամ ըլլալով պաշարուեցան, իւրաքանչիւր տուն իքրիհասներու միլիոն թաղուրիի ինչպէս եւ դաւանան կուսակալ Տօֆ. Րե-

ժիսին պատրաստած Չերեզ պահապաններու կողմէ, անոնց կ'ընկերացային յիսնասպէս Հարուն, ամենէն նշանաւոր իրփինասական եւ Տիգրանակերտի Օսմանեան երեսփոխան Ֆելզի պէյը, որ, առաջին դերը ունեցած է այս ահաւելի հայ սարագրութեան մէջ :

Տիգրանակերտի դեռ մեծ մասամբ մընացած ծանօթ տուներէն համբորդութիւնը սկսաւ «իբր թէ Հալէպ պիտի գաղթեն մօտ 400 - 500 ընտանիք. որոնցմէ հազիւ թէ 10-15 հոգի մնացած են, որոնց համբորդութեան մասնակից ընտանիքէ մը երկու օրիորդ կը մնան հոս. համբաները բուրբերու եւ փլւրսերու կատարած կոտորածը, քալանը կոյս աղջիկներու առեւանգումները իբրեւ սխալ եղելութիւն, պարոնները շարտոյ ախորութիւնը կը վնասեն առեւանգեան համբով զրկել եւ երբ

կը լսեն դարձեալ նոյն լուրը- նոյն խայ-
սառ ակուլիւնը. նինգերուրդ անգամ զոնե
վերջին փորձ մը ըլլալով արեւելեան համ-
բով կախորեն, մի քանի մնացած խեղճ
հայ ընտանիքներ յսջողութիւնը կասար-
եալ ըլլալով դաւադրութիւնը քաղաքին
մեջ վերջին ծայր կը քաջալերուի :

Հազարաւոր որք մանուկներ գիշերով
Տիգրիս գետին կեր տալ, մի քանի պա-
հուած հայ աղջիկները առեւանփել, կիներ
իրենց տունէն գիշերով փախձնել եւլն :

Այս ամենուն ղեկավարները եղան
իբրիհասի կարող գործիչներէն տեղւոյն
մեքրուպնի Պեսրէսին, ժամսրմա գո-
մանտանի Բուլէի եւ ոսիկանապէտ չեր-
քէգ Հիքմէր պէյերը եւ ասոնց մեղսակից
Զիլիբիգասէ, Զիլիբի իբրիհասի պատա-
խանասու տօրէն Հազգի Արքար եւ Ապ-
սիւլ Վահապ ըստած դաւանանները :

